

О.І. Ремешило-Рибчинська, А.А. Басв, А.О. Рибчинський
Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра дизайну та основ архітектури

ДО ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ СПАДЩИНИ ЖИТЛОВОЇ АРХІТЕКТУРИ ФУНКЦІОНАЛІЗМУ У ЛЬВОВІ

© Ремешило-Рибчинська О.І., Басв А.А., Рибчинський А.О., 2013

Акцентовано увагу на ансамблевому звучанні квартальної забудови Львова доби функціоналізму. В останні десятиліття внаслідок суб’єктивних та об’єктивних причин спостерігається втрата кращих зразків цієї цілісної ансамблевої забудови. Цей стан викликає занепокоєння фахівців. Запропоновано окремі заходи із вирішення цієї проблеми.

Ключові слова: функціоналізм, збереження спадщини, архітектурний ансамбль.

This article is focused on the ensemble character of Lviv’s quarters, built in the era of functionalism. In recent decades, due to carelessness and ignorance of the authorities and city residents the loss of the best examples of these holistic ensembles is observed. Experts are alarmed by such a condition. Also some ways of solving this problem are offered here.

Key words: functionalism, preservation of architectural heritage, architectural ensemble.

Постановка проблеми

Сьогодні існує загроза історично цінній житловій забудові Львова доби функціоналізму, зокрема в її цілісному ансамблевому прояву. Необхідно вживати заходи як на державному, так і науково-практичному рівнях задля її збереження.

Аналіз проведених досліджень

У публікаціях Ганса Вінгера про архітектурну школу Баугаус (Bauhaus) зазначається, що забудова нових районів міст Десау, Ваймара та ін. передбачала ансамблевий характер із урахуванням ландшафтних особливостей місцевості [1]. У своїй творчості видатні представники цього напрямку надавали багато уваги питанням ансамблевого звучання забудови у різних містах центральної та східної Європи. В більшості міст із наявними пам’ятками модернізму, зокрема, в Стальовій Волі (Республіка Польща), Відні (Австрія), Тель-Авіві (Ізраїль) збереженню кварталів житлової забудови доби функціоналізму надають великого значення. Про це дбає як міська влада, так і власники помешкань.

У Львові квартальна забудова доби функціоналізму є присутня і збережена у відносно задовільному стані. В архітектурі 1920-х, 1930-х років у Львові присутні елементи кубізму. Лише в другій половині 1930-х років архітектурне середовище Львова доповнюється архітектурою чистої форми у вирішенні інтер’єру/екстер’єру та довкола будинкового благоустрою, що вміло вписується в існуючу історичну забудову та ландшафтний стан міста. Саме цей напрям продовжує традиції школи Баугаус, і має характерні ознаки функціоналізму. Це забудова на вул. Вітовського, Тарнавського, Дорошенка, Гнатюка та ін. [2].

На основі проведених досліджень ми пропонуємо аналіз стану 300 охоронних об’єктів, присутніх у забудові житлових районів Львова з метою збереження їх ансамблевого звучання.

Рис. 1–4. План ансамблевої забудови м. Десау наприкінці 1920-х рр.; Карл-Маркс-Гоф (Відень 1927–1930 рр., фото А. Рибчинського) та ансамбль забудови в стилі функціоналізму на вул. Сахарова у Львові [3]

Мета статті

Констатувати стан і запропонувати способи збереження автентичних зразків житлової забудови Львова доби функціоналізму в їх ансамблевому звучанні.

Основна частина

Функціоналізм як спосіб проектування будівлі, де функція диктує форму, трактується в нашому дослідженні як аксіома. Саме такі аргументи використовували видатні представники школи Баугаус (В. Гропіус, Л. Міс Ван дер Роє) та інші видатні архітектори (Л. Саллівен, Е. Мендельсон, А. Ван де Вельде, Ле Корбюзьє). Послідовники цього напрямку активно реалізовували основні постулати школи Bauhaus та принципи функціоналізму на території Європи. Через заломлення австрійської та польської архітектурних шкіл такі концепції були реалізовані особливо активно в передвоєнні роки. Багато спільних рис ансамблевої забудови присутні в містах Польщі та Західної України (яка в цей час перебувала в складі цієї держави). У Львові реалізовували вищезазначені тенденції в архітектурі такі архітектори, як Я. Менкер, Г. Зандіг, Врубель, З. Вардзала та ін.

Під час дослідження ми визначили такі важливі критерії історичної цінності, що притаманні ансамблевій житловій забудові функціоналізму:

1. Рекреація. У житловій забудові функціоналізму будівлі переважно розміщували у середовищі із комфортним благоустроєм, збагаченим рослинами. За наявності рельєфу використовували пандуси, підпірні стінки, сходові марші, які ставали обов'язковими елементами містобудівної композиції. Кожна прибудинкова територія в житловій рядовій забудові відгороджена одна від другої, що дає можливість її індивідуальному загосподарюванню. В окремих проектах житлової забудови передбачалися зони для встановлення гаражів, дитячих майданчиків тощо, що виконувались у той самий час, в тому самому стильовому вирішенні.

2. Раціоналізм житлової забудови полягав у доцільному використанні не тільки житлової площі, але і площі забудови. Раціоналізм чітко можна пов'язати із економічністю та комфортом.

3. Економічність полягала у позбавленні витрат на надлишок декору будівлі загалом та її малі архітектурні форми (дверні та віконні ручки, світильники), компактності земельних ділянок. Але за своєї простоти всі ці елементи були виконані якісно (наприклад, висока якість штукатурки, вікон, дверей) і мали свій стиль. Збережені зразки огороження балконів, земельних ділянок, сходів. Незважаючи на лаконічність форм і простоту засобів (металева смуга, дрот та ін.), вони багаті за змістом і своїм композиційним вирішенням.

4. Стилістика за своєю лаконічністю характеризується такими композиційними методами: експресії цілого і деталі (поодинокий віконний проріз на глухій торцевій стіні), а також симетрія, статика, метр тощо.

5. Комфорт. Насамперед це житлові квартали підвищеної якості з помешканнями, які донині називають “типу люкс”, з гармонійним, співмасштабним людським параметрам благоустроєм. З відповідним набором рослин для озеленення прибудинкових територій (відсутність тополь). Більшість вхідних зон освітлювалась відповідно розробленими світильниками як в інтер'єрах, так і в екстер'єрах споруд та територіях. Наявність дашків, пандусів створювали комфорт для мешканців

в різну пору року, для різних вікових груп. Високий цоколь забезпечував житло партеру достатньою кількістю світла та тепла. В проектно-планувальному процесі квадрат використовувався як мірило і куб – як модуль. Загалом використовувались гармонійні для людини пропорції. Варто зазначити також композиційно-планову ізольованість мікропросторів (тобто, явище прохідних кімнат зникає). Важливою особливістю була наявність окремих котелень, що забезпечували теплом житлову групу ансамблю забудови.

Ці критерії присутні, для прикладу, в забудові функціоналізму наведених вище міст Польщі та Ізраїлю.

Рис. 3, 4. Стальова Воля (Польща) Рис. 5, 6. Тель-Авів (Ізраїль)

У Львові сучасні архітектурні пам'ятки цього періоду споруджені в своїх кращих виявах ансамблевої забудови в Личаківському, Сихівському, Франківському та ін. районах.

Рис. 7. Мапа із розташуванням ансамблів (осередків) функціоналізму у Львові:

- 1. Осередок функціоналізму на Левандівці;*
- 2. Осередок на Сахарова-Чупринки (Кастелівка);*
- 3. Осередок на вул. Гвардійській та в межах студентського містечка Національного університету "Львівська політехніка";*
- 4. Осередок біля парку "Залізна вода";*
- 5. Осередок біля Личаківського кладовища;*
- 6. Осередок біля вулиці Личаківської;*
- 7. Осередок біля Шевченківського гаю*

На жаль, у житловій ансамблевій забудові Львова в наш час спостерігаються втрати окремих з зазначених вище критеріїв. Так, наприклад, на вул. Дорошенка стосовно *рекреації*: з комфортного благоустрою зі збагаченням високим та середнім озелененням викликає занепокоєння незадовільний вигляд деревостану. Самосіви різних видів дерев та кущів нівелюють розбивку території скверу на організовану рекреаційну зону. Впорядкування прибудинкових територій не є системним, ансамблевим (більшість з них бездоглядні). Втрачена однотипність мощення тощо. Стосовно *раціоналізму*: прибудинкова територія потребує охоронних зон для запобігання втручанням різностильових малих архітектурних форм. Стосовно *стилістики*: в силу необізнаності окремі власники квартир проводять заміну вікон, дверей, світильників, до того ж назавжди втрачається автентичність. Наявні дашки з елементами підсвічення не функціонують, вхідні портали мають порушену стилістику, часто вхідні двері замінені і знищені в результаті встановлення домофонів, навіть, скляні вставки дверей замінюються на звичайну фанеру та ін. Штукатурка часто опадає, забруднюється, засолюється тощо. На жаль, у сучасній економічній ситуації держава неспроможна виконати повторно високоякісне штукатурення такої забудови. Власники приватизованих помешкань самотужки відновлюють штукатурку в межах своєї квартири, що часто призводить до втрати цілісності концептуального оздоблення споруди. Це саме стосується самовільного утеплення окремих квартир. У контексті прибудинкової території спостерігається стихійне та самовільне зведення металевих гаражів, будівель господарського призначення, втрачені елементи мощення асфальтуються тощо. Вищеназвані процеси призводять до втрати критеріїв історичної цінності, що притаманні ансамблевій житловій забудові функціоналізму.

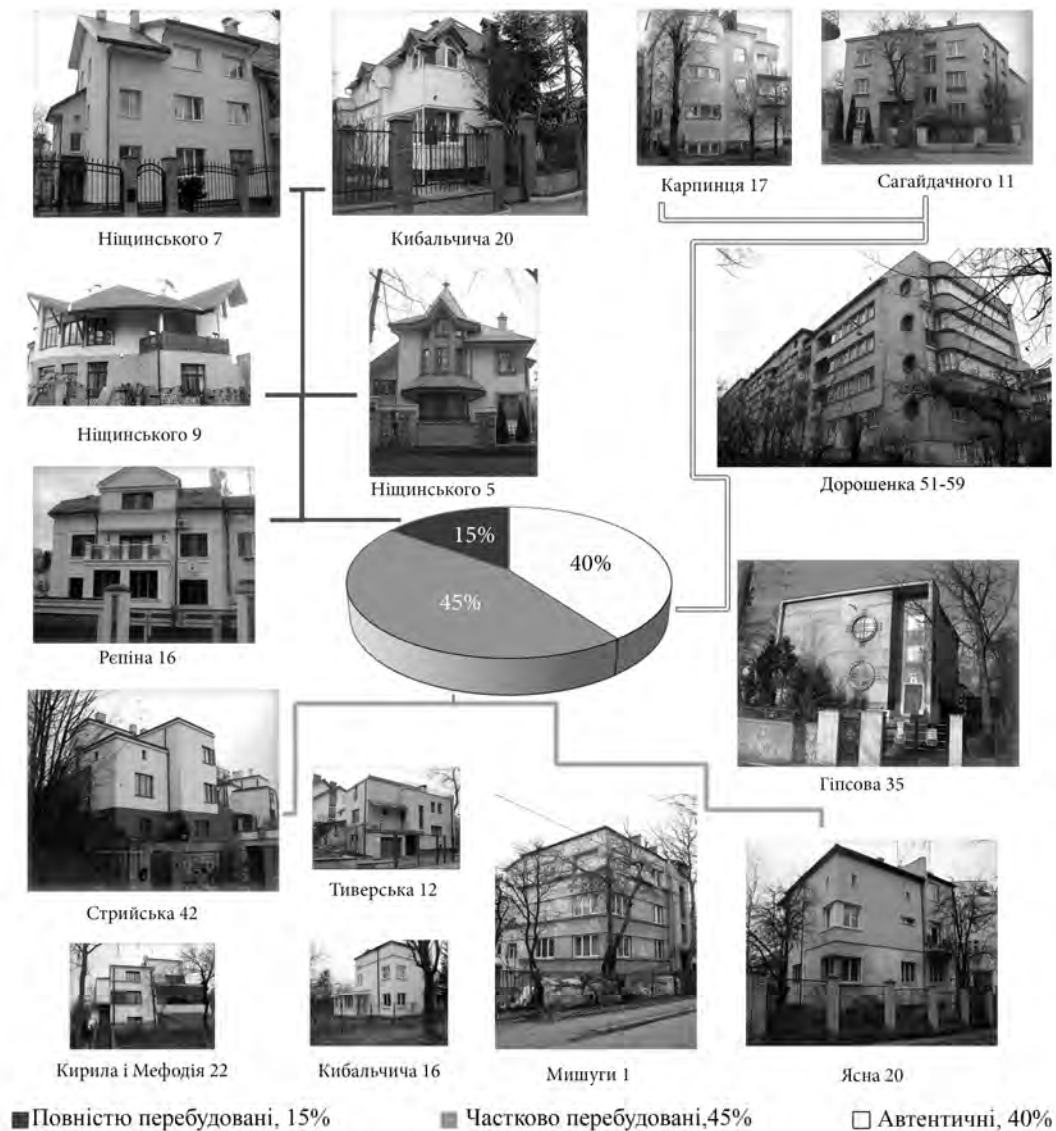

Рис. 8. Стан досліджених будівель [5]

Саме такий незадовільний стан збереження архітектурної спадщини доби функціоналізму викликав необхідність проведення нашого дослідження. Воно передбачало аналіз бібліографічних, іконографічних, архівних джерел, проведення фотофіксації ансамблевої забудови доби функціоналізму в районах міста Львова, які забудовувались у міжвоєнний період: вул. Пелчинська (Вітовського), Секстуська (Дорошенка), Каліча (Каліча Гора), Ягеллонській (Гнатюка), Понінського (І. Франка), св. Софії (І. Франка, верхня), Романовича (Саксаганського). За основу було взято 300 пропонуваніх пам'яткоохоронних об'єктів [4].

В основі дослідження використовувались методи: спостереження, зокрема, за існуючим станом забудови довкола вибраних ансамблів; порівняння, зокрема, як стильових якостей, так і існуючих втрат автентичного вигляду; систематизації, зокрема, за залишковим принципом аутентичності. В основі методики досліджень покладено зазначені вище критерії (рекреація, раціоналізм, економічність, стилістика, комфорт).

Отримані результати викликають тривогу. Можемо констатувати, що стан збереження пам'яток функціоналізму (не лише ансамблів, але і окремих об'єктів) є незадовільним.

Пропонуємо такі заходи щодо збереження спадщини житлової архітектури функціоналізму у Львові як окремих її об'єктів, так і цілих ансамблів:

1. Звернення до місцевої влади із пропозицією про присвоєння усім збереженим об'єктам пам'яткоохоронного статусу і охоплення територій ансамблевої забудови охоронними зонами.

2. Робота з населенням: створення інформаційних пам'яткоохоронних таблиць з інформацією про статус пам'ятки місцевого значення; публікація в пресі популярних статей, котрі б висвітлювали цінність будинків для їх мешканців та можливі позитивні наслідки від заходів збереження (нагорода за найкращий стан території тощо). Рекомендація щодо введення контролю за порушення статусу пам'ятки.

3. Розроблення туристичного маршруту з метою популяризації кращих зразків ансамблевої забудови доби функціоналізму у Львові серед вітчизняних та зарубіжних туристів. Пропонуємо мапу із нанесеними осередками житлової забудови львівського функціоналізму, які рекомендується відвідати, і на основі яких можна скласти туристичні маршрути (мапа подана у цій статті).

4. Матеріали стаття покладені в основу сформованого буклету (який готується до друку).

Висновки та рекомендації

Оскільки Львів — це осередок цінних автентичних зразків як окремих будівель, так і цілісних ансамблів функціоналізму в житловій архітектурі, їх слід зберігати для майбутнього. Ця спадщина викликає все більше зацікавлення вітчизняних та закордонних фахівців. Необхідно інформувати про це мешканців та адміністрацію Львова, архітектурний образ якого буде неповним без “духу зрілої молодості” архітектури функціоналізму. Треба ширше досліджувати і використовувати у сучасному проектуванні переданий у кращих зразках спадщини доби модернізму досвід архітекторів міжвоєнного періоду, вчитись поєднувати ландшафт міста з мікропросторами житлової забудови, як це робили в добу функціоналізму.

1. Winger Hans. *Bauhaus: Weimar, Dessau, Berlin, Chicago*. – Cambridge (Massachusetts, US), London (England), MIT Press., 1976. – 658 с., с. 414. 2. Czerner O. *Lwów na dawnej rycinie i planie*. – Wrocław-Warszawa-Kraków, 1997. – S. 86; Cielątkowska R. *Architektura i urbanistyka Lwowa II Rzeczypospolitej*. – Gdańsk, 1998. – S. 90–95; Богданова Ю., *Архітектура міжвоєнного двадцятиліття // Архітектура Львова, час і стилі*. – С. 532–534, Центр Європи, 2008 р.; Łupka T. *Funkcjonalistyczny nurt w architekturze Lwowa dwudziestolecia międzywojennego (1918–1939) // Prace polskich architektów na tle kierunków twórczych w architekturze i urbanistyce w. 1. 1945–1995* – T.IV. Kraków, 1995. – S. 233–241. 3. Hofer A., Leitner E., Tschertes B. *Lemberg/Lviv Architecture und Stadt*. – Carinthian druck, Klagenfurt, 2012. – S. 133. 4. Перелік, складений проф. М.В. Бевзом та доц. О.І. Ремешило-Рибчинською. 5. Фотографії виконані студентами 5-го курсу, аналіз за участю студентів П. Сколоздри та Т. Гордечного.